

SLOVENSKÉ
NÁRODNÉ
MÚZEUM

Empírové šaty

Edícia
Zamerané
na predmet

Eva Hasalová

Edícia
Zamerané
na predmet

Empírové šaty

Eva Hasalová

Slovenské národné múzeum
Bratislava 2023

Obsah

7	48
Predslov	Materiál
8	54
Z truhlice do depozitára	Šaty Márie Zayovej
10	57
Rodinný poklad – pamiatka na Viedenský kongres	Móda v múzeu
15	59
Majiteľka šiat – mimoriadna žena Mária Zayová	Múzejný predmet prezentovaný ako rekonštrukcia reality
21	63
Zayovci v Uhorsku	Doslov
23	66
Šírenie módnych noviniek a empírová móda	Literatúra
31	
Móda v Uhorsku	
36	
Technický popis šiat	
40	
Strih jednotlivých súčastí šiat	

Predslov

Mnohé odevy z minulosti vzbudzujú pozitívne emócie a túžbu môcť si ich obliecť aj v súčasnosti. Napriek tomu, že ide o odevy, ktoré už vyšli z módy, ich estetická kvalita pretrváva. Reprezentuje ju často materiál, spôsob zhotovenia, strih a farebnosť. Ich obľubu v expozíciách múzeí a galérií podčiarkuje, samozrejme, aj istá nostalgia a staromilstvo.

Šaty, ktoré by sme chceli bližšie predstaviť na stránkach tejto publikácie (obr. 1), majú úctyhodný vek – vyše 200 rokov. Zhotovené boli okolo roku 1814 a ich majiteľka v nich podľa rodinnej pamäte tancovala na jednom z mnohých bálů Viedenského kongresu. Ale nepredbiehajte...

Postupne sa dozvieme o tom, ako sa tieto šaty dostali do SNM – Historického múzea (SNM – HM) v Bratislave, komu patrili, aká bola dobová európska móda a čo bolo špecifické pre uhorský šľachtický odev. Keďže šaty boli čiastočne zreštaurované, vystavované a dokonca bola reštaurátorkou textilu (absolventkou tohto odboru na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave) zhotovená ich strihová kópia, priblížime vám aj niektoré pravidlá reštaurovania a vystavovania takýchto vzácných šiat.

Po prečítaní nasledujúcich riadkov „nazriete“ do zákulisia práce so starými, dávno módnymi odevmi, ktoré sú dnes chránené v múzeu a stávajú sa predmetom bádania.

Obr. 1. Dámske empírové šaty. SNM – Historické múzeum/S. Okkel.

Z truhlice do depozitára

Šaty sa dostali do SNM – Historického múzea vďaka akvizícii bývalej pracovníčky múzea Magdalény M. Zubercovej. Tá v roku 1984 navštívila v tom čase už starú dámu Eleonóru Schwertnerovú (1902 – 1984), členku rodiny Zayovcov, ktorá ponúkala do múzea viaceré predmety z rodinnej pozostalosti. Ako o nich M. Zubercová píše vo svojej štúdií: „...podľa ústneho podania poslednej členky tejto rodiny tancovala v nich dáma z tejto rodiny na jednom z početných bállov počas Viedenského kongresu v roku 1815.“

Matkou Eleonóry bola grófka Ludovika Zayová (1870 – ?), dcéra Alberta Zaya (1825 – 1904), teda vnučka Karola Zaya (1797 – 1871), ktorá sa vydala za Františka Schwertnera (1852 – 1910). Eleonóru si pamätajú ešte viacerí Častkovčania, ktorí ju volali „konteska“ a jej kúriu „konteskin dom“. Šaty patria medzi predmety, ktoré sa po smrti pani Eleonóry Schwertnerovej a veľmi rýchlo zbúraní jej kúrie v Častkovciach podarilo získať do múzejných zbierok.

Na osudoch ďalších zayovských hnutelných pamiatok sa tiež podpísali nové spoločensko-politické zriadenia ovplyvňujúce život šľachty na Slovensku. Známa a vo svojej dobe chýrna Zayovská knižnica z Uhrovca je súčasťou fondu historických knižníc Slovenskej národnej knižnice (SNK) v Martine. Niektoré rodinné portréty z Uhrovca sa dostali po roku 1945 do Múzea v Bojniciach, ktoré je dnes súčasťou Slovenského národného múzea (SNM). Rôzne iné predmety z vlastníctva tejto rodiny sa nachádzajú aj v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi. Niektoré rodinné písomnosti sú uložené v Slovenskom národnom archíve v Bratislave.

Dohľadanie mobiliára z kaštieľov v Uhrovci, Častkovciach a Bučanoch, ktoré patrili do roku 1945 rodine Zayovcov, by vyžadovalo detektívne zručnosti a bádateľskú trpezlivosť. Nejde však len o prípad tohto šľachtického rodu. V oddelení dokumentácie SNM – HM je medzi rôznymi poznámkami z výskumov k akvizíciám odložený text so strohým, ale výrečným konštatovaním M. Zubercovej: „...Je veľkou škodou, že sa aj „pričinením“ tamojšieho národného výboru predmety z tejto domácnosti doslova

„rozkradli“, a veci, o ktoré už nemal nikto záujem, sa, vraj, dva dni pálili na dvore kúrie, pretože sa ju ponáhľali zbúrať.“ Táto naša kolegyňa, realizujúca zber predmetov in situ v Častkovciach, často vo svojich spomienkach opisovala tristné podmienky, v ktorých našla žiť Eleonóru Schwertnerovú.

Je to jeden z mnohých príbehov, ktoré sa udiali (nielen) na Slovensku zmenou politického režimu po roku 1948. Ľudovo-demokratické republiky sa podobne kruto vyrovnávali s elitami bývalých politických režimov, najmä so šľachtou, buržoáziou, ale aj s cirkevnými inštitúciami a ich členmi. Dostali sa do nemilosti a často prežívali v ťažkých životných podmienkach. Ich majetok sa neraz rozkradol ešte pred tým, než bol skonfiškovaný a v lepšom prípade preradený do štátnych kultúrnych inštitúcií (napríklad múzeí a knižníc).

Zachované šaty z našej zbierky, nemý svedok Viedenského kongresu, nie sú len dokladom jedného módného štýlu – empiru, ale aj svedkom prežívania rodovej pamäte v rôznych politických systémoch.

Rodinný poklad – pamiatka na Viedenský kongres

Zdôraznenie spätosti šiat uchovávaných v rodine Zayovcov s Viedenským kongresom ilustruje reflexiu politických udalostí európskeho významu v rodovej pamäti. Napriek tomu, že sa nám to zdá byť pochopiteľné, keďže išlo o mimoriadnu politicko-kultúrnu udalosť, takýchto šiat nemáme v slovenských múzeách veľa, respektíve šaty zo SNM – HM sú nateraz jediným príkladom.

Počas kongresu vo Viedni v rokoch 1814 a 1815 sa po napoleonských vojnách najvyšší zástupcovia dobových mocností dohadovali o novom usporiadaní európskych krajín. Išlo o prvý veľký summit v modernej Európe. Z Viedne sa na deväť mesiacov stalo politické a spoločenské centrum Európy (obr. 2). Stretli sa tu predstavitelia 18 krajín, osobne sa zúčastnili hlavy štyroch štátov (Rakúsko, Prusko, Veľká Británia a Rusko), ako aj novonastolený kráľ Francúzska Ľudovít XVIII. Prvýkrát sa práve počas tohto kongresu vytvorili špeciálne komisie zamerané na určité témy. Všetky strany sa zhodli na tom, že moc tradičných monarchií by sa mala obnoviť a že je potrebné zabrániť ďalšej revolúcii na kontinente. Kongres sa v skutočnosti nikdy nezišiel ako celok na plenárnom zasadnutí až do podpísania Záverečného aktu v júni 1815. Všetky diskusie sa odohrávali len v malých skupinách a niekedy sa konali neformálne na jednom z mnohých galavečerov, tancov a večerí. Kongres dosiahol okrem politickej stabilizácie a územnej reorganizácie Európy aj tri hlavné konsenzusy: bol odsúdený obchod s otrokmi, vznikol Nemecký spolok 38 štátov pod predsedníctvom rakúskeho cisára a inštitucionalizovala sa sloboda plavby na mnohých európskych riekach, ako napr. Rýn a Dunaj. Kongres na mnoho desaťročí udržal v Európe mier. Zdĺhavé oficiálne rokovania vyžadovali schopnosti diplomatického majstrovstva a taktizovania. Udalosti viedenského kongresu, ako aj spoločenský život vtedajšej Viedne komentovala dobová tlač, ale prenikli aj do salónov a rodinných spomienok.

Oficiálny začiatok kongresu bol stanovený na 1. októbra 1814, nakoniec sa posunul až na 1. novembra. Už od septembra 1814 sa však Viedeň začala zaplňať účastníkmi, ich sprievodcom, ale aj zvedavcami dychtiacimi po senzáciách. Kongres sa oficiálne skončil v júni 1815 a počas jeho trvania sa Viedeň

verejnú, tzv. Volksfestu 6. októbra 1814, mohli ľudia pozorovať „prehliadku národných tancov“, ktorá prilákala do veľkého parku Augarten v centre Viedne 20 000 návštevníkov. Toto podujatie umožnilo spoločné prežívanie slávnostného začiatku kongresu ľuďom rôznych spoločenských vrstiev. Tanec zjednocoval ľudí (obr. 3).

Viedeň sa stala aj centrom hudobného života. V koncertných sieňach zneli veľkolepé kompozície Ludwiga van Beethovena či predstavenie oratória Samson od Georga Friedricha Händela.

Spomedzi dobových tancov sa na báloch tancovala polonéza – stelesnenie aristokratickej elegancie, ale aj menuet – tradičný dvorský tanec. Kráľom